

Küresel Güvenlik Tedbirleri: Gözetleme Olgusu Bağlamında Özel Güvenlik ve Mobese Kameraları

Global Security Precautions: Private Security and Mobese Cameras in Relation with the Surveillance Phenomenon

Fulya Bahar

Özet: İçinde yaşadığımız bilgi teknolojileri çağı, hayatımızın vazgeçilmez birçok ögesini sağlıyor ve barındırıyor. Gündelik yaşantımızın rutininde artık lüks tüketim değil de, ihtiyaç haline gelmiş olan sayısız unsur var. Ancak hayatımızı bu denli kolaylaştıran teknolojinin, beraberinde bizden aldığı küçük bir “karşılık” var: Mahremiyetimiz. Siber uzaydaki sanal izlerimiz sürülebiliyor, sürekli kontrol ediliyoruz ve sokaklarda bile kayıt altındayız. MOBESE kameraları, sokakların güvenliği adı altında bizi kapalı alan ve iş merkezlerinden sonra en kamusal alan sayılabilecek “sokak”ta da gözetlemeye devam ediyor. Bu çalışmamız; gözetleme olgusu ve kamera sistemlerini birlikte tekrar düşünerek ele almak için yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Güvenlik, Gözetim, Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE), Sokak Kameraları, Michel Foucault

Abstract: The generation of information technology which we are living in provides us most of our essential needs. In our daily routine there are numerous items which have turned from being luxurious consumption into needs. However, what the technology making our life that easy takes back in turn is our privacy. We are momentarily under control, even our virtual traces in cyberspace can be controlled and even on the streets we are monitored. Mobese cameras are watching us under the name of “street security” on the most public area after closed areas and work centres, on the street too. This work is done aiming to investigate.

Keywords: Global Security, Surveillance, Integration of Mobile Electronic System, Street Cameras, Michel Foucault

Bugünlerde dışarıya çıktığımızda kendimizi daha güvende ve rahat hissetmemiz gerekiyor. Keza, gün geçtikçe daha fazla sayıda caddeye ve daha aralarındaki sokaklara donatılan kamera sistemleri, bizi olası herhangi bir güvenlik tehdidine karşı korumak üzere hazır bekliyorlar. Hayatımızın hem kamusal hem de özel alanları, kurulan bu meşruluk üzerinden gözetim altına alınıyor. Bir diğer yandan da, gözetim altına alınmasını bizzat onaylayan birey / özne, disiplinler bir iktidar çözümlemesinin karşısına dikilebilecek iken temel savunma/korunma mekanizmasından ödün veriyor; mahrem alanından. Enformasyon teknolojileri sayesinde gündelik rutinimize gelen kolaylıkların, boş zamanlarımızı arttıran ve daha üretken geçirmemizi sağlayan pratik yeniliklerin hakkını elbette ki teslim etmemiz gerekir. Bilgiye ulaşımın bu denli kolay ve hızlı olduğu bir çağın nimetleri saymakla bitmeyeceği gibi, bu nimetler ve yenilerinin artık birçoğumuz için vazgeçilmez olduğu da aşikârdır. Ancak enformasyonun, edinimi ve paylaşımı

başta olmak üzere, hemen her alanda kaydedilen gelişmelerinin, insanoğlu ve gezegenin çıkarları doğrultusunda kullanılması, en başta gözetilmesi gereken husus olmalıdır. İşte tam da bu noktada, egemenlik paradigmaları izleği üzerinden yeniden okumamız gereken bir teknoloji algısı ile karşılaşırız. Bireyin “mahrem alan sınırının” yeniden belirlenmesi gibi ciddi bir dönüşümün yaşandığı bu noktada, sınırları hareket ettiren değişken ve aygıtı tekrar değerlendirilmelidir. Küresel ölçekte enformasyon dolanımını denetleyen ve icrasında rol oynayan egemen kesimlerin; bu teknolojilerin kontrolü, korunması ve geliştirilmesi tekeline sahip olmalarının, gözetleme olgusu ve iktidar bağlamında yeniden tartışılması gerekmektedir. Zira, günümüz toplumlarının artık modern Panoptikonlar olarak nitelendirilmesi, bu kameralarla kurulan oldukça temelden bir bağlantının altındaki çizgiyi kalınlaştırmaktadır.

Bilgi teknolojileri çağında yaşıyoruz. Gündelik rutinlerimiz her geçen gün yenilenen teknolojilerle donatılmış pratik cihazlar tarafından hızlanıyor ve basitleştiriliyor. Alışverişlerimiz, sosyal organizasyonlarımız ve iletişimlerimiz, banka işlemlerimiz, ödenmesi gereken faturalarımız, seyahat programlarımız, sağlık kayıtlarımız vs. gibi olağan sebeplerle dışarıda geçirilmesi gereken zamanımız, birkaç tuş ile yerimizden dahi kalkmadan boş zamanlarımız kutusuna aktarılabiliyor. Enformasyon teknolojilerinin gelişim hızı, yaşam kalitemizle üretkenliğimizi arttırmaya ve çalışma hayatının büyük bir bölümünü aldığı gündelik enerjimizi tekrar kendimize göre organize etmeye olanak sağlayabilecek oranda pratik çözümlerle dolu. Ancak bize bunca kolaylık sağlayan bu teknoloji fırtınasının günümüzde geldiği nokta biraz ironik sayılabilir. Keza, çağımızın vazgeçilmez internet üzerinden hemen her tür bilgiye ulaşılabilir iken, bu bilgilere ulaşabilmenin yolunun kendiniz ile ilgili temel bilgileri bilinçli bir şekilde paylaşmanızdan geçiyor olması en alenen yapılan ironilerden biri olarak sayılabilir. Bunun yanı sıra sosyal medyanın gün geçtikçe artan popülaritesi de, bu platformlarda daha çok vakit geçirmemizi ve kendi mahrem alanımızın sınırlarını bilinçli bir şekilde daraltmamızı normalleştirmektedir.

Aynı durum, mobese¹ kameraları ve gözetleme sistemlerinin bir anda fütürsuzca yayılmasına karşılık, sanki her zaman oradalarmış gibi kolektif bir kabul görmelerinde de söz konusudur. Bu tip kameralı gözetim sistemlerinin, yaşamımızın her alanına girmesi ile aynı hızda, toplum içinde, varolan güvenlik ve asayiş mekanizmalarının kilit noktası olarak hizmet verecekleri ön sunusu ile entegrasyonları sağlanmış ve meşrulaştırılmaları söz konusu olmuştur. Hatta oluşturulan küresel paranoyalar üzerinden yeniden tanımlanan ve sunulan güvenlik gereksiniminin bir nebze olsun giderilmesi için bulunmaz bir fırsat olarak gösterilmişlerdir. Sürekli korunuyor olmasının ve güvenli bir şekilde yaşayabil-

¹ İleride ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı için şu anda yalnızca açılımını vermek ile yetineceğiz: M.O.B.E.S.E: “Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu” açılımında sunulmaktadır.

mesinin bazı sistemler ya da kimseler tarafından sağlanması gerektiği ön kabulünü edinmiş olan modern bireyin, gündelik güvenlik ve kontrol dozunun mühim bir kısmını karşılayacağını düşündüğü bu sistemleri olumlaması da oldukça yerindedir. Sokaklara, kamusal ve özel alanlara yerleştirilen gözetim aygıtları sayesinde dışarıdan gelebilecek olası tehditlere karşı güvende hissedecek olması kâfidir. Tek handikap, bu süreçte aynı sistemler tarafından kendisinin de sürekli gözetlenmesi noktasında belirmektedir.

Devlet tarafından gerçekleştirilen gözetim niteliği gereği, gözetlenme hadisesinin muhatabı tarafından ne zaman karşılaşılabileceğini bilemediği bir formatta varlığını sürdürmekte, dolayısıyla bireyleri gözetim unsurunun birer nesnesi haline dönüştürerek bağımlı kılmaktadır. Ticari amaçlarla gerçekleştirilen gözetim ve takip sistemleri ise genellikle kişinin bilgisi dahilinde yürütülmektedir. Mağaza ve özel işletmelerdeki kamera sistemleri konusunda halk uyarılmaktadır. Herhangi bir işyerinde çalışanların denetlenmesi amacıyla yerleştirilen kameralar da, işverenlerin ticari çıkarlarını gözetebilmek ve çalışanların verimliliklerinin azami bir seviyede seyretmesini garantileyebilmek için yasal olarak uygulama hakkına sahip oldukları gözetim odaklı tahakküm biçimlerine en önemli örnektir. Tabi bu gözetimi gerçekleştirmelerinin çalışanların denetimi ve kontrolü maksadından ziyade, kâr ve verimliliği arttırmak için masumane bir yöntem olarak ortaya koyulması da bir o kadar ironi içermektedir. Çalışma hayatındaki gözetim ile gündelik hayatta her gün muhatap olmak zorunda kaldığımız gözetim mantığının tarihsel süreçteki evriminin arasında da oldukça belirgin bir ilişki vardır. Keza, çalışma hayatının denetlenmesi ve kontrol edilmesi, dışarıdaki hayatın sokaklara yerleştirilen kamera sistemleri sayesinde gözetim ve denetiminin gerçekleştirilmesi, bireyler hakkında depolanan bilgilerin iktidarın yeniden oluşumu süreçlerinde kullanılabilir olması gibi “veri açıklığı”nı giderecek etmenlerin birbirleri ile bağlantısı aşıkârdır. Hem üretim ve tüketim süreçlerinin hem de üretici ve tüketicinin kontrolü bu bağlantıdaki kilit noktası olarak konumlanmaktadır. İnternet kullanan herkesin bilinçsiz olarak bıraktığı sanal parmak izlerinin, mahrem alanlarının kapısına giden yol üzerindeki ekme kırıntıları olarak betimlenebileceği ölçüde özel/kamusal alan dengesi de iyiden iyiye kaybolmaya yüz tutmuş bir haldedir. Bu bağlamda tüketici kontrollerinin bir ayağının internet üzerinden verilen kişisel bilgilerden oluşturulması, kişilerin zevk ve ihtiyaç profilleri çıkartılarak şirketlerin bu profiller üzerinden kâr marjlarını katlama yöntemleri üretmeleri ve bu denklemi gözetim teknolojilerinin gün geçtikçe artan nimetlerini araçsallaştırarak kurmaları söz konusudur.

Gözetlenme durumu esasında egemenlik paradigması dâhilinde düşünüldüğünde yeni bir kavram olmamakla birlikte, teknolojik gelişmeler paralelinde gündelik yaşantımızın daha büyük bölümlerine her zaman bilgi ve onayımız olmadan dahil edilebilen, ancak kökenleri ilk yönetim kavramının ortaya çıkışına kadar uzanan bir olgudur. İktidarın toplum içerisinde güvenliği sağlamak, suç

unsurlarını belirlemek ana hedefi doğrultusunda elzem olduğunu öne sürerek meşru kıldığı, Anthony Giddens tarafından gözetim ve gözetleme diye ikiye ayrılarak ele alınmış bir kavramdır. Buna göre gözetim, kişiler hakkında toplanan bilgilerin arşivlenmesi ve bilgilerin nitelikli bir şekilde depolanması üzerinden gerçekleştirilen bir eylemdir. Giddens, gözetimin, kişilerin nesnelere haline getirilerek kodlanması olduğunu ileri sürer.² Keza günümüz modern toplumuna dahil sayılan her birey, herhangi bir ülkenin vatandaşı olması denklemine devlet tarafından bilenebilir, numaralandırılabilir ve kayıt altına alınabilir bir noktada konumlandırılmaktadır. Aynı şekilde Sanayi Devrimi ve sonrasında yönetim kavramının dönüşümüyle aldığı yeni biçim sayesinde gözetim faaliyetlerinin, yukarıda da bahsedildiği gibi gündelik yaşantının ve çalışma hayatının kanıksanmış rutinleri olarak benimsenmesinin önünde artık hiçbir engel de kalmamıştır. Hali hazırda modern toplum yaşayışları kapalı, sınırlı ve belirgin alanlarda gerçekleştiğinden, gözetleme kavramı ve aygıtları da daha hızlı yayılabilmek için gerekli konjonktüre sahip olmuşlardır.³

İktidar odakları, zaten doğumundan ölümüne kadar numaralandırarak, kayıt altına alarak, profillerini çıkararak bireyleri kendi mahrem alanlarından azade bir hâle getirmiş bulunmaktadır. Egemenlik kurgusu dâhilinde ve devletin yaptırım gücü sayesinde kusursuz sürdürülebilen bu sistemde, kişiler sanal ortamda ve teknolojinin geçerli olduğu en basit bilişim işlemlerinde bile rahatlıkla takip edilebilmektedirler. Bunun yanı sıra okul, işyeri, hastaneler, kamusal alanlar ve özel işletmeler gibi gündelik yaşantımızın ev dışında geçen bölümünün büyük kısmının mekânsal gözetlemeye tabii kılındığı da bilinen bir gerçektir. Ancak bugün gözetleme sistemleri artık sokak ve caddelere de taşmış durumdadır. Önce insanların yoğun olarak kullandığı şehir merkezi ve kilit noktalara, daha sonra büyük caddelere ve nihayet sokak aralarına kadar kamera sistemleri donatılmış ve an be an olan biteni kayıt ederek gündelik yaşantının meşru bir parçası kıvamında hizmet vermeye başlamıştır. Enformasyon teknolojilerinin getirdiği özgürlükler çağında, artık yirmi dört saat, evimizin dışına adım atığımız her dakika nerede olduklarını bile bilmediğimiz kameralar tarafından kayıt ediliyor, arşivleniyoruz. Bir diğer ironi ise tam burada başlıyor; izlendiğimiz için kendimizi daha güvende ve özgür hissediyoruz. Kayıt edildiğimiz için özgürce dolaşıp, keyifle alışveriş yapıyoruz. Her geçen gün daha fazla sokağa ve caddeye kamera sistemleri döşeniyor. Dolayısıyla, aynı hızda kendimizi karar mekanizmamızın tamamen dışında vuku olan bir durumun ortasında bularak mahremiyet kavramımızı tekrar sorgulamak zorunda kalıyoruz.

En genel tanımıyla mahremiyet hakkı; kişilerin kamu yaşamına katılıp katıl-

² S. Arslantaş - Toktaş, M. Binark, E. Ş. Dikmen, I. B. Fidaner, E. Küzeci, A. Özyaygen, *Türkiye’de Dijital Gözetim*, Alternatif Bilişim Derneği Yay., s. 15, <http://ekitap.alternatifbilisim.org/files/turkiyede-dijital-gozetim.pdf> (Erişim: 09/01/2013).

³ A.g.e., s. 15.

mamayı veya ne ölçüde katılacaklarını belirleme hakkına sahip oldukları mantığından ileri gelmektedir.⁴ Aslında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'ne göre gizlilik temel bir insan hakkıdır. Yasalar, özellikle özel yaşamın gizliliğinin korunmasına yönelik çok sayıda düzenleme getirmektedir. Gizlilik hakkını totaliter yönetimler dışında tüm ülkeler kabul etmekle birlikte neyin gizlilik kapsamına girdiği konusunda uygulamada ciddi sorunlar mevcuttur. Özellikle sanal ortamda kamusal ve özel ayrımı yapmak oldukça güçtür.⁵ Buna rağmen, günümüzde telefon hatlarının dinlenilmesi, e-posta ya da cep telefonu bilgilerine erişim, kişisel profillerin oluşturulması ve bunun üzerinden oluşturulan koşullu arz-talep esasları gibi enformasyon bombardımanlarının bireylerin kendi alanlarının yaratıcısı olmalarına pek olanak tanımadığını teslim etmemiz gerekir. Elbette ki bugünkü enformasyon teknolojilerinin faydaları azımsanamayacak orandadır. Ancak bu teknolojilerin kontrol mekanizmalarını ellerinde bulunduran egemen kesimlerin kamunun çıkarını ne derece ön planda tutarak gözettiği de tartışma konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra; üretilen enformasyon teknolojilerinin uluslararası ticaret platformlarında satılarak yüksek kâr marjlarını garanti ettiği göz önünde bulundurulursa, bu teknolojilere sahip gelişmiş ülkelerin küresel liderliğe oynamaları ve gelişmişlik düzeyi daha geride kalmış ülkeleri kontrol etmeye çalışmaları da anlaşılmaktadır.⁶ Her bakımdan gözetim kontrole, kontrol ise sınırlandırma ve tektipleştirmeye yol açacaktır. Dolayısıyla bu erke sahip olmak demek, çok ciddi bir kontrol sahasına da sahip olmak ve bunu korumak üzere egemenlik paradigmasının kendini tekrar tekrar üretmesi anlamına gelmektedir.

Michel Foucault; Jeremy Bentham'ın yararcılık/faydacılık ilkesi izleğinden oluşturduğu pratik çözümlerinden biri olan panoptikon kapalı alan modelini, bugünün modern toplumunun yapı taşlarını oluşturan kurumsal merkezleri tanımlarken kullanmaktadır. Bentham'ın dönemin hapishanelerindeki karışıklığı gidermek için kurguladığı, gardiyanların mahkumlara görünmeden onları gözetleyip, izleyebildikleri daire şeklindeki mimari yapının bugünün toplum tasarımındaki etkisi ise gözetim ve iktidar ilişkisi bağlamında görülmektedir. Toplumsal yapı içindeki iktidar ilişkilerini mikro ve makro düzeylerde ele alan Foucault'ya göre panoptikon, mimari bir yapıyı ifade etmekten öte, bir sistemin mantığını ve toplumsal denetime yönelik işleyiş mekanizmalarını ortaya koyar. Bu, iç dinamikleri ile toplumu dönüştüren ve bireyleri sürekli gözetim altında tutan disiplinler bir mekanizmadır. Foucault panoptik toplumu, '*kişisel ve sürekli gö-*

⁴ Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1, s. 182.

⁵ Veysel Bozkurt, "Gözetim Toplumu ve İnternet", <http://inet-tr.org.tr/inetconf5/tammetin/bozkurt-tam.doc> (Erişim: 09/01/2013).

⁶ Uğur Dolgun, "Gözetim Toplumu'nun Yükselişi: Enformasyon Toplumu'ndan Gözetim Toplumu'na", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (1: 3), 2004.

zetim biçimi altında, denetim/cezalandırma/ödüllendirme... ve islah biçimi altında; yani, bireylerin bazı kurallara göre dönüştürülmesi ve şekillendirilmesi biçimi altında bireylere uygulanan bir iktidar biçimi' olarak algılar.⁷ Burada disiplinler bir mimari biçim yanında; bir mantık, bir iktidar tekniği ve siyasi bir teknoloji söz konusudur.⁸

İktidar odakları tarafından toplumun meşru bir gözetime tabi tutulması ve bu gözetim üzerinden uygulanan tahakkümün yeniden yapılandığı toplum modeli tahayyüllerinin ilk ve en mühim örneklerinden birini Yevgeni Zamyatin 1920 yılında yazdığı *Biz*⁹ adlı eserinde vermiştir. İlk anti-ütopya sayılabilecek bu yapıtın önemi, kurguladığı kusursuz toplum modelinin iktidarı simgeleyen "Tek-Devlet" tarafından gözetleme, denetleme ve kontrol sistemleri üzerinden yapılandırılmasıdır. Öyle ki; matematik ve mantık ilkeleri ile oluşturulan, 'ilkel' dünyadan cam duvarlar sayesinde ayrı tutulabilen bu toplum düzeneğinde yaşayan insanların isimleri yoktur. Bunun yerine hepsine birer sayı verilmiştir. Yine camdan yapılmış ve perdeleri sürekli açık olan birbirinin aynı yaşam merkezlerinde, yani evlerinde de her daim gözetime tabi tutulmaktadırlar. Kusursuz toplum/birey modeli tahayyülü üzerinden inşa edilen bu distopik kurguda, toplumsal denetim mekanizmalarının insan olmaya dair bütün temel yapı-taşlarını yerinden oynattıkları bir toplum modelinin hicvedilmesi söz konusudur.

İktidarın gözetlemesi olgusu üzerine en çok bilinen yapıt ise George Orwell'in 1984 adlı eseridir. Kitapta bahsi geçen "Büyük Birader", iktidarın sürekli oluşturulan toplumsal kalıplara uyulup uyulmadığını gözetim yolu ile denetlediği bir ulus-devlet modelinin hükümranlığını sembolize etmektedir. Büyük Biraderin oluşturduğu düzene uymayan kişiler düşünce suçlusu ilan edilmekte, insani birçok değer oluşturulan bu katı sistem bağlamında suç unsuru teşkil etmektedir. İktidarın sürekli kılınabilmesi için, sınırsız itaat üzerine temellenen ve bireysellikten azade bir toplum distopyası tanımlanmaktadır. Teknolojik ilerlemeler ise, insanların sürekli denetlenmesini kolaylaştırabildikleri ölçüde topluma sunulmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1947-48 yıllarında kaleme alınan bu eserde de, tıpkı "Biz" de olduğu gibi iktidarın aralıksız bir şekilde gözetim ve denetim faaliyetlerini kullanarak toplumsal ve bireysel bilinci kendi yararına olacak şekilde organize etmesi söz konusudur. Bu eserler bitmeyen totaliteryanizm tehlikesiyle birlikte, bürokratik yönetimlerde enformasyonun (gözlenenler açısından enformasyon yokluğunun) oynadığı hayati rolü vurgular.¹⁰ Bu bağlamda diyebiliriz ki, günümüz modern toplumlarında gerçekleşen organize ve sürekli gözetim, XX. yüzyılın ilk yarısından itibaren zaman zaman öngörülmüş ve çok önemli distopyaların devlet kontrolü üzerinden merkeze aldıkları bir toplum tipi tahayyülü olarak sunulmuştur.

⁷ Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, Çev. I. Ergüden - F. Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2000, s. 237.

⁸ Uğur Dolgun, "Çalışma Yaşamında Gözetim", s. 14, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/475> (Erişim: 09/01/2013).

⁹ Yevgeni Zamyatin, *Biz*, Çev. Füsün Tülek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

¹⁰ David Lyon, "Gözetim Toplumu", Çev. Güneş Ayas, *Sosyolojca*, Sayı: 5, Şubat 2013.

Gözetleme prensiplerinin meşruluk kazanarak toplumun geniş kesimlerine talep de edilen bir konumu elde etme süreci ise; küresel boyutta etkisi hissedilen Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül olayları gibi dönüm noktası sayılabilecek durumların yaşanması üzerine, global güvenlik ihtiyacının daha da artmış olması fikrinin yaygınlaşması ile oluşmuştur. Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu dünya siyasetinin boyut değiştirmesi ve dolayısıyla düşman kavramının da bu döngüde evrilmesi söz konusu olur. Bütün dünyada dengelerin değişmesine sebebiyet veren önemli olaylardan bir diğeri de ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen, Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik saldırılardır. Saldırıların sonrasında, belli kesimler terör konusunda hedef gösterilmiş, küresel boyutta bir terör kaygısı oluşturulmuştur. Bunu takip eden yıllarda güvenliği arttırmak yönünde yapılan her sınırlandırıcı ve kontrole dayalı girişim, enformasyon teknolojileri ile birleştirilerek toplumlar üzerinde iyiden iyiye baskı unsuru oluşturmaya başlamıştır. 11 Eylül terör saldırılarından sonra birçok terör karşıtı yasa tasarısı onaylanmıştır. Mesela ABD'de bütün e-mail yazışmalarının bir yıl süre ile saklanması ve gerekli görüldüğü takdirde istihbarat örgütleri ya da emniyet güçlerine bu bilgilerin verilmesi kanunen zorunlu hale getirilmiştir. İnternet üzerinden yapılan bütün haberleşme, istenildiği takdirde teknik takip altına alınabilmektedir. Bunun yanı sıra cep telefonları ve bilgisayarlarımızın içeriğindeki bilgilere de kolaylıkla erişilebilmektedir. Amerika'nın ulusal istihbarat örgütü NSA, bu küresel gözetim ağını sürdürürebilmek için Promis ve Echelon sistemlerini kullanmaktadırlar.

MOBESE (Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu)

Mobese sistemleri, ülkemizde ilk defa 10 Nisan 2001 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanlığı tarafından Diyarbakır ilinde uygulanmıştır. Bundan sonra, 2005 yılına kadar Mersin, Ankara ve İstanbul illerinde de aktif bir şekilde faaliyete geçilmiştir. Açılımı Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu olan ve GPRS teknolojisini iletişim sistemleri altyapısı olarak kullanan Mobese, modern devletin suç unsuru teşkil edebilecek bütün değişkenleri belirlemek için kullanmayı elzem gördüğü bir kılavuz niteliğinde sunulmaktadır. Güvenlik alanında faaliyet gösteren bütün kuruluşların entegrasyonu ve bir arada, daha sistemli çalışabilmeleri adına kilit bir noktadan olumlanmıştır. İlk olarak dünyanın en önemli metropollerinden Londra ve New York'ta, ardından bütün dünya şehirlerinde olmak üzere kullanımı oldukça hızlı bir ivme ile yaygınlaşan Mobese sistemleri, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün resmi web sayfasında aşağıdaki cümleler ile tanımlanmaktadır:

“M.O.B.E.S.E., İstanbul Valiliği'nin desteği ile İstanbul Emniyet Müdürlüğü bünyesinde faaliyete geçirilen “Kent Bilgi ve Güvenlik Sistemi”dir. İstanbul halkına sunulmakta olan kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, yönetim işlevinin kolaylaştırılması, suç sayısının düşürülmesi hedeflenmektedir.

“Bu çerçevede 3500 polis aracı, İl ve İlçe Komuta Merkezleri ve İl Emniyet Müdürlüğü hizmetlerinin yürütülmesini sağlayan 10 ayrı sistem, yazılımlar ile entegre edilmiştir. Acil durum hizmetleri “emergency” (itfaiye, sağlık, vb.) başta olmak üzere, zamanla gerekli görülen diğer kurumların da sisteme entegre edilmesi planlanmaktadır. Böylelikle, söz konusu hizmetlerin yürütülmesiyle ilgili olarak, İstanbul ilinde görevli bulunan yöneticilerin, yönetim ile ilgili görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri mümkün olacaktır.”¹¹

Mobese sistemleri ile, halka sunulan kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, yönetim işlevinin kolaylaştırılması, muhtarlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve suç sayısının düşürülmesi hedeflenmiştir.¹² Belirli noktalara yerleştirilen bu sistemler, 24 saat boyunca kayıt altına aldıkları görüntüleri Mobese merkezlerine iletmektedirler. İlk ortaya çıktığı yıllarda kilit noktalara, ardından bütün sokak, cadde ve kamuya açık alanlara kurulan Mobese sistemleri, çeşitli bileşenleri ile birlikte oluşturduğu kontrol ağı sayesinde gündelik hayatımızın artık alışıyor olduğumuz ayrıntılarından biri haline gelmeye başlamıştır. Kısaca Mobese bileşenleri şöyledir;¹³ Komuta Kontrol Merkezi, Araç Takip Sistemi, Mobil Araç Sorgulama Sistemi, Nezarethane İyileştirme ve Kontrol Sistemi, Bölge Görüntüleme Sistemi, Plaka Algılama Sistemi, Mobil Operasyon Yönetim Merkezi, Emniyet Müdürlüğü Bilgisayar Ağı. Bu bileşenler sayesinde halkın yoğun olarak bulunduğu bölgelerin kontrolü, izinsiz gösterilerin tespiti, suç unsuru teşkil edebilecek durumlara acil müdahale ve trafik kurallarını ihlal eden sürücülerin engellenmesi gibi birçok konuda emniyet güçleri bir adım önde olmaktadır. Önemli bölgelerdeki birçok kamera HD (high defination /yüksek çözünürlüklü) teknolojisine sahiptir.

İlk bakışta kamunun menfaati açısından elzem olduğu izlenimini bırakan bu sistemlerin modern toplumların güvenlik istencine yüksek teknoloji dozlu bir yanıt olacağı aşikârdır. Yalnız bu kameraların gün geçtikçe daha arka sokaklara, apartmanlara, bahçelere, okullara, hastanelere, özel işletme ve kuruluşlara, daha fazla hayatımıza yerleştirilmesi çeşitli handikapları da beraberinde getirmektedir. Keza; sokağa adımımızı attığımız anda izlenmeye ve kayıt altına alınmaya başlıyoruz. Bunun bilinci ile sokağa çıkan insanlar bile bir süre sonra umursamamaya başlayabilir ve bu kameraları normalize edebilirler. Kameralar bir süre sonra kendilerini kayıt altına alarak arşivleyen birer göz olmaktan çıkıp, kaldırım taşları kadar belirsizleşebilir. Ama buna rağmen bu kameraların bizi sınırlandırmadıklarını söyleyebilir miyiz? Elbette suçun tespiti ve müdahalesi için belirgin bir fayda sağlamaktadırlar. Özellikle medyada terör örgütü faaliyetleri dahilinde yer alan araç yakma olayları faillerinin Mobese kameraları tarafından tespit edilmesinden sonra ülke çapında daha fazla gündeme gelmişlerdir. Bunun gibi bazı

¹¹ <http://mobese.iem.gov.tr/> (Erişim: 09/01/2013).

¹² Mete Yıldız, R. Erdem Erkul, “Elektronik Göz ve Türkiye’de Kameralı Hayat”, s. 1, <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/97.pdf> (Erişim: 09/01/2013).

¹³ <http://mobese.iem.gov.tr/kkm.html> (Erişim: 09/01/2013).

olaylarda bu kameraların fayda sağladığı görülünce, kamuoyunun desteği gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Hatta Eskişehir’de bu sistemlerin finansmanı için halktan kampanya yöntemi ile destek toplanmıştır.¹⁴ Ancak yine de henüz suç oranlarını azalttığına dair herhangi resmi bir çalışma yapılmamıştır. Görüldüğü gibi günümüzde yaratılan terör/düşman paranoyasının boyutları öylesine büyümüş ve güçlenmiştir ki, insanlar sürekli gözetlenerek kaydedilmeleri olgusunu artık kolayca meşru algılayabilmektedirler.

Burada esas üzerinde durulması gereken nokta, Mobese sistemlerinin hemen hemen bütün kamusal alanları kaplamış olmalarına rağmen, henüz herhangi bir kanuni düzenleme ile sabitlenmemiş olmalarıdır. Bu konuda yazılan bir gazete haberini olduğu gibi aktarıyoruz: “MOBESE’ler 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’na dayanılarak kullanılıyor. Emniyet Genel Müdürlüğü, MOBESE’lerle ilgili açıkları hukuki zemine oturtmak için “Kent Güvenlik Yönetim Sisteminin Kurulum ve İşletimi Hakkında Yönetmelik” taslağı hazırladı. 2010’da hazırlanan taslakta “Suçun ve tehlikenin önlenmesi, kamu düzeninin sağlanması, suçların önlenmesi veya tespiti, failerin yakalanması, trafik güvenliği ve kontrolünün sağlanması amacıyla, meydan, cadde, sokak ve park gibi kamuya açık belirli alanlar, mülki amirin emriyle polis tarafından teknik araçlarla izlenebilir ve kayda alınabilir” denildi. 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’na ek madde şeklinde eklenmesi istenen taslak, görüş alınmak üzere Adalet Bakanlığı’na 23 Mayıs’ta gönderildi. Ancak taslağı inceleyen Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü, bu ayın başında Emniyet Genel Müdürlüğü’ne gönderdiği görüş yazısında, MOBESE’lerin yönetmelikle kullanılmasının anayasaya aykırı olduğunu savundu. Görüş yazısında, Anayasa’nın 20. maddesine 7 Mayıs 2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanununun 2’inci maddesiyle eklenen üçüncü fıkrasına atıfta bulunularak, “Kamuya açık alanların izlenmesi ve görüntülenmesi sonucunda elde edilen gerçek veya tüzel kişilere ait verilerin kişisel veri kapsamında olduğu dikkate alındığında, bu hususların yönetmelik yerine bir kanunla düzenlenmesinin daha uygun olacağı, aksi halde anayasaya aykırılık durumunu gündeme getirilebileceği değerlendirilmektedir” denildi. Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilileri, MOBESE ile ilgili kanun düzenleme çalışmalarının devam ettiğini belirterek, “Yeni yasama yılının başlamasından sonra düzenleme TBMM’ye gelecek. Kısa sürede de kanunlaşacağını umuyoruz. Böylece MOBESE’nin kanuni bir dayanağı olacak ve itirazlara yer olmayacak” diye konuştu.”¹⁵

2012’nin Temmuz ayında yayınlanan bu haberin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, ilk olarak 2001 yılında kullanılmaya başlanan Mobese sistemlerinin, aradan geçen on bir yıla rağmen herhangi bir yasal dayanağı olmaksızın kulla-

¹⁴ Hakan Karakehya, “Gözetim ve Suçla Mücadele”, (Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme), <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-02/AUHF-2009-58-02-karakehya.pdf> (Erişim: 09/01/2013).

¹⁵ <http://www.sabah.com.tr/Yasam/2012/07/19/ortada-mobese-var-yandan-gec>(Erişim: 09/01/2013).

nılması söz konusudur. Ancak bakıldığında, büyük alışveriş merkezleri, okullar, caddeler, kamuya açık bütün alanlar kontrolsüzce izlenmektedir. Bu gözetleme ağı sanal ortamda da aynı hassasiyetle sürdürülmektedir. İnternet'te hizmet veren arama motorları başta olmak üzere bazı siteler kişinin elektronik ortamdaki gezintilerini kaydedip analiz ederek, o kişilerin ilgi alanlarına uygun yönlendirmelerde bulunabilmektedirler. Böylece modern dünyanın insanları tüketim alışkanlıklarından, hobilerine, okudukları kitaplara, gittikleri yerlere, katıldıkları etkinlik ya da grupların takibine kadar uzanan geniş bir izleme ağı içerisinde bulunmaktadır.¹⁶

Sonuç olarak, onayımız alınmadan, güvenlik maksadıyla yirmi dört saat ve hayatımızın her alanında takip edilebilir şekilde konumlandırılmış durumdayız. Kamusal alan ve özel alan arasındaki hassas dengenin belirsizliği, gündelik hayatımızın mahreminin ancak kendimize özel kapalı kapılar arkasına sıkıştırılmasına olanak tanıyor. Foucault'nun büyük kapatılma tezi, enformasyon çağıının gözetim çağına evrildiği dönemde sokağı kapatan zihniyet sayesinde yeniden bedenleniyor. Açık alanların denetimi, özel hayatın ve bireysel varoluşun baskıya maruz bırakılmasını sağlayan aktif bir bileşen olarak, gittikçe herhangi bir kaldırım taşı kadar hayatımızın ritmine ait olmaya başlıyor. Dolayısıyla, onlara alışıyoruz ve nereden geleceğini bilmediğimiz bütün tehlikelere karşı kendimizi daha güvende hissediyoruz. Ancak bunun bedeli, sürekli ve denetimli bir gözetim/kontrol mekanizmasının hedefi olmak mıdır? Teknolojik gelişmeler, kamu menfaati ve kamu denetimi ayırdı gözetilmeden, bu teknolojileri icra etme erkini ellerinde bulunduranlar tarafından fütursuzca kullanılmalıdır. Özel hayatın mahremiyetine dair bütün yasaların göz ardı edildiği bu sistemlerin tekrar ele alınarak yeni düzenlemelere tabi tutulması gerekmektedir.

Kaynakça

- David Lyon, "Gözetim Toplumu", Çev. Güneş Ayas, *Sosyologca*, Sayı: 5, Şubat 2013.
- Hakan Karakehya, "Gözetim ve Suçla Mücadele" (*Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme*), <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-02/AUHF-2009-58-02-karakehya.pdf> (Erişim: 09/01/2013)
- Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1.
- Mete Yıldız, R. Erdem Erkul, "Elektronik Göz ve Türkiye'de Kameralı Hayat", <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/97.pdf> (Erişim: 09/01/2013)
- Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, Çev. İ. Ergüden - F. Keskin, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000.
- S. Arslantaş - Toktaş, M. Binark, E.Ş. Dikmen, İ.B. Fidaner, E. Küzeci, A. Özyaygen, *Türki-*

¹⁶ TBMM Elektrik Mühendisleri Odası, İletişim Özgürlüğüne Müdahale Raporu, "Elektronik Gözaltı Dünyası", 2009, s. 6.

- ye'de Digital Gözetim*, Alternatif Bilişim Derneği Yay., <http://ekitap.alternatifbilisim.org/files/turkiyede-dijital-gozetim.pdf> (Erişim: 09/01/2013)
- TBMM Elektrik Mühendisleri Odası, İletişim Özgürlüğüne Müdahale Raporu, *Elektronik Gözaltı Dünyası*, 2009.
- Uğur Dolgun, "Çalışma Yaşamında Gözetim", <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/475> (Erişim: 09/01/2013)
- Uğur Dolgun, "Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (1: 3), 2004.
- Veysel Bozkurt, "Gözetim Toplumu ve İnternet", <http://inet-tr.org.tr/inetconf5/tammetin/bozkurt-tam.doc> (Erişim: 09/01/2013)
- Yevgeni Zamyatin, *Biz*, 1920, Ayrıntı Yayınları.
<http://mobese.iem.gov.tr/> (Erişim: 09/01/2013)
- <http://mobese.iem.gov.tr/kkm.html> (Erişim: 09/01/2013)
- <http://www.sabah.com.tr/Yasam/2012/07/19/ortada-mobese-var-yandan-gec> (Erişim: 09/01/2013)